

יסוד זין קריאת התורה

דביר במבוגר

מבוא

חכמים תקנו לנו לקרוא בתורה בשני, בחמישי ובשבת – "כדי שלא יהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה" (רמב"ם תפילה יב, א). אמנם, יש לברר מה היא בדיוק חובה זו – האם היא חובה המוטלת על כל יחיד ויחיד, ועל כן יחיד שפספס את הקריאה מחויב לחזור אחר מניין כדי לקרוא בתורה? או שמא החובה היא חובה של הציבור, ואינה חלה על כל יחיד ויחיד? נראה כי דבר זה נתון במחלוקת כבר אצל הראשונים – מדברי הראב"ן (שו"ת סימן עג) נראה שהחוב הוא על היחיד, ואילו הרמב"ן (מלחמת ה' מגילה ג, א) כותב שהחוב הוא על הציבור. אבל, יש להעמיק בדבר זה יותר, ולהבין מה המשמעות של האמירה שיש כאן חובה של היחיד וחובה של הציבור.

כמו כן, דנו האחרונים (ציונים לתורה כלל ט ועוד), האם חוב הקריאה בתורה הוא חוב 'שמיעה' או חוב 'קריאה' – האם ישנה חובה לשמוע את דברי התורה, או חובה לקרוא בתורה. בלשון הרמב"ם בה פתחנו, נראה שהחובה היא חובת שמיעה – מטרת התקנה הינה שלא יהו שלשה ימים בלא 'שמיעת תורה'. אבל, נראה כי נקודה זו נתונה במחלוקת בדברי הראשונים, וננסה לדון בה בדברינו.

לאחר שבעז"ה נעמיד את יסודות הדין, נראה את השלכותיו לשתי שאלות הלכתיות. ראשית, נדון בשאלה האם אדם שלא קרא בתורה, מחויב להשלים את הקריאה בתורה כאשר יוכל להתפלל בציבור. לאחר מכן, נדון בשאלה האם כדי לקיים את חובת 'שניים מקרא ואחד תרגום', ניתן לצרף את שמיעת קריאת התורה בבית הכנסת¹.

א. חובת היחיד

בכמה ראשונים ניתן לראות שחוב הקריאה הוא חוב על היחיד. ראשית, הדברים מפורשים בדברי הראב"ן:

שאלני אחי ר' חזקיה הקורא בתורה למה אומר לציבור ברכו את ה' המבורך,

¹ לצורך לימוד נושא זה, נעזרתי רבות במאמר "גדרי מצוות קריאת התורה בציבור" (אליעזר לרנר, ניצני ארץ, תשס"ו). לאחר כותבי דברים אלו, ראיתי שהרחיב בנושאים האמורים כאן הרב עקיבא מלר בספרו "הקריאה בתורה והלכותיה" (ירושלים תשס"ט) במילואים בסוף הספר (סימנים א-ב), ונמצא שבסיעתא דשמיא במרבית הדברים ישנה התאמה לדברים האמורים בדברנו. בעקבות דבריו בספרו נוספו למאמר זה כמה הערות, ועל אף שיש להעיר על כמה נקודות בדבריו, אין זה מקומם.

יברך ברכת התורה ודיו. והשבתי לו לפי שעזרא תיקן לישראל שיהו קורין בתורה בב' וה' ובשבת והקורא בתורה מוציא את הציבור ידי חובתן מקריאה, לפיכך הרי הוא אומר לציבור אתם צריכין לברך ולקרות כמוני תסכימו לקריאתי ולברכתי ותברכו עמי והם עונין ומברכין.

(ראב"ן, שאלות ותשובות סימן עג)

אם כן, מפורש בראב"ן שיש כאן חובה על היחיד². כך הם גם בדברי בנו של הראב"ן – רבנו יואל (מובא בראבי"ה תקנב) וכן דעת הראבי"ה (קנט), בנו של רבנו יואל. להלן נראה שכך היא גם שיטת שיבולי הלקט (לט).

נראה שכך היא גם שיטת התוספות בכמה מקומות. ראשית, ניתן לראות זאת מדברי התוספות בראש השנה (לג, א ד"ה הא), שמביאים ראיה מכך שקטן יכול לעלות לתורה (מגילה כג, א) לכך שאדם שאינו מחויב במצווה אלא רק רשאי לקיים את המצווה יכול להוציא את היחיד ידי חובתו בחיוב דרבנן. מכאן מוכח, שקטן צריך להוציא את היחיד ידי חובתו, ואין כאן רק חיוב של הציבור³.

ניתן לראות דבר זה ממקום נוסף בדברי התוספות, בסוגיית דיבור בקריאת התורה. בגמרא בסוטה (לט, א) נאמר – "כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה". הקשו הראשונים על דבר זה, מגמרא במסכת ברכות (ח, א), שם נאמר שרב ששת "מהדר אפיה וגריס", כלומר שהוא החזיר את פניו ולמד בזמן קריאת התורה! נאמרו לקושייה מספר תירוצים, שאת חלקם עוד נראה בהמשך, אבל כעת נתעסק בדברי התוספות בסוטה (שם), שאומר בתירוץ השני:

רב ששת שאני משום דהוה מאור עינים [עיוור – ד"ב] והוה פטור מקריאה משום דהוה דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה וכיון דפטור מקריאה אפילו בשעת שמיעה היה יכול לעסוק בדבר הלכה.

(תוספות סוטה לט, א ד"ה כיון)

² יש לשים לב, שבראב"ן מפורש גם כן שחובת הברכה היא חובה של היחיד, ולא רק חובת הקריאה – העולה מוציא את הקהל ידי חובתו בברכה. דבר זה מצוי במחלוקת בראשונים, ויש בכך קשרים גם לשאלתנו בדבר חובת הקריאה, אבל אין זה הכרחי – הדבר תלוי במהות הברכה, אך לא נוכל לעסוק זאת במסגרת מאמר זה. נעיר רק בקצרה שנראה שהתוספות (סוכה נב, א ד"ה וכיון) חולקים על דברי הראב"ן האלה, ואומרים שאין צורך להוציא ידי חובה. כמו כן, נעיר שמדברי רבנו יואל (מובאים בראבי"ה מגילה תקנב) נראה שברכת העולה מהווה מעין ברכת המצוות (ולכן יש לה דיני הפסק כמו בתפילין), ולכן לשיטתם מוכרחת להיות התאמה בין חיוב הברכה לחיוב הקריאה (כמו שאכן עולה בדבריהם).

³ להלן, כאשר נעסוק בשאלה האם החיוב הוא 'חיוב קריאה' או 'חיוב שמיעה', נראה תירוץ אחר, אותו אומר ר"ת, לשאלה איך קטן יכול להוציא את הציבור ידי חובתם.

כלומר, רב ששת היה עיוור ולכן היה פטור מקריאה – הוא לא יכול לקרוא בפני עצמו, כי יש חובה לקרוא דווקא מהקלף ולא בעל פה, ולכן הוא מופקע מחיוב קריאת התורה⁴. אם היינו נוקטים שהחובה היא חובה על הציבור, נראה שלא הייתה משמעות לכך שרב ששת עיוור – החובה היא חובה של הציבור, ולכן מכיוון שעיוור נחשב חלק מהציבור, הוא מחויב בקריאת התורה כמו שאר הציבור. אם כן, נראה מכאן שהתוספות הבינו שאכן יש חיוב על היחיד⁵.

ב. חובת הציבור

לעומת השיטות שראינו כעת, מכמה ראשונים נראה שהבינו שהחיוב של קריאת התורה הוא חיוב של הציבור. נתחיל בהתבוננות בשיטות הראשונים שסוברות כשיטה זו, ולאחר מכן ננסה להגדיר מה פירוש הדברים שיש חובה על ה'ציבור'.

מקור אחד שהביאו האחרונים (יביע אומר ז, ט ועוד) הוא בדברי הרמב"ן (מלחמת ה' מגילה ג, א, ובעקבותיו בר"ן שם), שדן סביב דברי בעל המאור (שם) בעניין השאלה האם קריאת מגילה צריכה להיות בציבור. בעל המאור הביא ראיה לכך שלא צריך מניין לקריאת מגילה, מכך שדבר זה לא נשנה ביחד עם הדברים הדורשים מניין (כג, ב). על כך אומר הרמב"ן:

אמר הכותב השנים במשנתנו כולם חובות הציבור הן ואינן אלא במחויבים בדבר אבל מגילה כשם שהציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב ויחיד שלא קרא צריך ' משום פרסומי ניסא ובין שיצאו הן או שלא יצאו קורין ב' להוציא היחיד משא"כ בשאר כל המצות.

(מלחמת ה' מגילה ג, א)

אומר הרמב"ן – במשנה (שם) כל החובות זה חובות הציבור, לעומת קריאת מגילה שזה חובת היחיד. הסיבה שבקריאת מגילה בכל זאת צריך מניין היא בגלל "פרסומי ניסא", אבל זה לא מניין במובן הרגיל של המילה, ולכן אפשר גם שיהיו אנשים שכבר יצאו ידי חובת המגילה כדי להשלים למניין הזה.

כאמור, הרמב"ן מכנה את כל החובות של המניין כ"חובות הציבור". נראה את לשון המשנה: אין פורסין על שמע, ואין עוברין לפני התיבה, ואין נושאים את כפיהם, ואין קורין

⁴ יש לציין שדברים אלו בפני עצמם הם מחודשים, ועיין בדברי ר' יוסף ענגיל (אתון דאורייתא כלל יג) שדן בשאלה האם אנוס מלקיים מצווה נחשב פטור או לא.

⁵ להלן נתעסק בדברי התוספות בברכות (ח, א) ביישוב קושייה זו, ונסביר למה גם את דבריהם שם אפשר להסביר שהחובה היא חובה של היחיד.

בתורה, ואין מפטירין בנביא, ואין עושין מעמד ומושב, ואין אומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים, וברכת חתנים, ואין מזמנין בשם פחות מעשרה, ובקרקעות - תשעה וכהן, ואדם כיוצא בהן.

(מגילה כג, ב)

אם כן, במשנה הזאת נשנה גם דין קריאה בתורה – הרי שקריאה בתורה היא חובת הציבור. דבר דומה ניתן לראות בדברי תלמידו של הרמב"ן – הרשב"א, שעוסק בשאלה האם אפשר שהעולה לתורה יברך, ואת הקריאה יקרא אדם אחר. על כך אמר הרשב"א (תשובות חדשות מכתב יד סימן יד), שכיוון ש"קריאת התורה חיובא דציבור" אין בכך בעיה – יש כאן למעשה שתי חובות שונות שהם חובת הציבור, הקריאה והברכה, ולא בהכרח צריך להיות קשר ביניהם. אם כן, אנחנו רואים שגם שיטת הרשב"א היא שיש חובה על הציבור לקרוא, ולא חובה על כל יחיד ויחיד.⁶

במבט ראשון, היה נראה לומר ש'חיוב הציבור' פירושו שכאשר ישנו ציבור שמתכנס לתפילה, רק אז חל עליהם חיוב לקרוא בתורה – אין חיוב בכל עת לקרוא בתורה, אלא כאשר ישנם עשרה המתכנסים יחד, רק אז חל עליהם החיוב לקרוא בתורה. לפי זה, אמר ר' חיים מבריסק (הובא בברכת שמואל יבמות כא; להלן הגר"ח) שישנה נפקא מינה לשאלה האם קריאת התורה היא חיוב של היחיד או חיוב של הציבור, והיא האם מספיק שיהיה רוב עולים שלא קראו בתורה, או שצריך מניין שעוד לא קראו בתורה. אם יש חיוב על כל יחיד, וחובת המניין היא כמו כל דבר שבמניין, הדין יהיה כמו כל דבר שבמניין שמספיק רוב שעוד לא יצאו ידי חובה. אבל אם החיוב הוא חיוב של הציבור, ובלי שיש ציבור אין בכלל חיוב, אז לא מספיק שיהיה רוב, שהרי עוד לא חל החיוב של הקריאה, ולכן אין אפשרות לקרוא.

ערוך השולחן (סט, יד) כתב מדעתו גם כן כדברים אלו של הגר"ח, ולפי זה פסק להלכה שאכן צריך עשרה שלא יצאו ידי חובה. והקשה על כך הרב עובדיה יוסף ביביע אומר (ז, ט), שהרי הרמב"ן, שהוא המקור לסברא זו, אמר את דבריו על כל העניינים השנויים במשנה, כולל דין פורס על שמע⁷ ושם מפורש בראשונים⁸ שמספיק רוב! מכוח דבר זה

⁶ כשיטה זו עולה גם מראשון נוסף מבית מדרשו של הרמב"ן – הריטב"א (מגילה כא, ב ד"ה תנא), שאמר שקריאת התורה שונה מתקיעת שופר, ששם "על כל אחד ואחד מהם חיוב לשומעם".

⁷ דין פורס על שמע פירושו (לשיטת רש"י) שכאשר כמה אנשים התפללו ביחיד, וכעת התכנסו יחד, יכולים לומר קדיש, 'ברכו' ו'יצר אור' בציבור.

⁸ ישנה מחלוקת בראשונים כמה אנשים צריך לצורך כך, אבל לכולי עלמא לא צריך שכולם עדיין לא יצאו ידי חובה – עיין ברש"י (מגילה כג, ב ד"ה אין), תוספות (שם ד"ה ואין), ר"ן (שם ד"ה כתב) ועוד. אמנם, אין לפנינו

פסק הרב עובדיה (שם) בניגוד לערוך השולחן, אבל נקט בכל זאת שחובת קריאת התורה היא חובה של הציבור, ולא הסביר בדבריו איך אפשר ליישב את הדברים יחדיו.

נראה לעניות דעתי שיש להבין את המשמעות של 'חיובא דציבור' בדברי הרמב"ן אחרת, על פי דברי הרמב"ן במסכת גיטין (לח, ב). הרמב"ן עוסק במעשה המובא בגמרא שם, בו ר' אליעזר היה צריך עשירי למניין ולשם כך שחרר את עבדו, וכך העבד השלים למניין. הגמרא ושאלת – הרי יש דין של "לעלם בהם תעבדו" (ויקרא כה, מו) לפיו אסור לשחרר עבדים! עונה הגמרא ש"מצווה שאני". על כך תמה הרמב"ן – "וכי מפני מצוה להתפלל בציבור דחו עשה שבתורה"? בתירוץ השני על שאלה זו כותב הרמב"ן:

ו"ל נמי אין הכי נמי דאתיא האי מצוה ודוחה עשה שבתורה שכיון שבא הקדוש ברוך הוא לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מיד כועס.

(רמב"ן גיטין לח, ב ד"ה הא דאמרינן)

הרמב"ן לומד שהחוב של תפילה בציבור שמכווחו היה ניתן לדחות עשה שבתורה הוא המדרש שאומר שהקב"ה בא לבית הכנסת ואם לא מוצא עשרה הוא מיד כועס. הרי, שכך למד הרמב"ן את החוב של תפילה בציבור – חוב שיהיה בבית הכנסת מניין. אין כאן חובה של תפילה שחלה רק כאשר יש ציבור, אלא יש חובה על הקהל לקיים תפילה במניין בבית הכנסת. חוב זה, יכול להתקיים גם כשיש רוב שלא התפללו, הוא לא חל רק כאשר יש עשרה שלא התפללו.⁹

אבל, נראה שאי אפשר לומר שכל החיובים שנשנו במשנה הם מסוג זה. הרי, נשנה במשנה גם דין זימון בעשרה – שם, אין חובה על כל יחיד לזמן, אלא חובה על שלושה שאכלו כאחד לזמן. אמנם רק אם יש עשרה, מזמנים בשם, אבל רק כיוון שאם אין עשרה זה לא "אורח ארעא" (ברכות מה, ב)¹⁰. נראה שהמשותף לכולם הוא רק הניגוד לדבר שהביא

את דברי הרמב"ן עצמו על הסוגייה הזאת, אבל הר"ן הביא את מחלוקת הראשונים הזאת ולא הציג דעה חולקת, ולמרות זאת בסוגייתנו (ג, א ד"ה הוה) העתיק את דברי הרמב"ן שאמר שכל השנויים במשנה הם חובות הציבור. ⁹ יש לציין, שבמציאות של ימינו מצב זה מעט קשה להגדרה, שכן מושג הקהילה התפרק במידה מסוימת – למשל, האם בחור ישיבה נחשב חלק מהקהילה של הישיבה או של הקהילה בבית? ומה דין אדם שלא מתפלל תמיד באותו בית כנסת?

¹⁰ אפשר לדרון דיניי זימון, האם זימון בעשרה הוא מדין דבר שבקדושה או לא. עיין בדברי רבנו מנוח (ברכות ה, ז) ובאופן דומה במאירי (מז, ב) שהסבירו את דעת הרמב"ם, שנשים אינן יכולות לזמן בשם, מפני זימון בעשרה הוא דבר שבקדושה, ונשים לא יכולות לומר דבר שבקדושה. כך עולה גם מדברי המאירי במקום אחר (ברכות מה, א), וכן מדברי הרא"ש (ברכות ז, כ) והמרדכי (קעב). אבל, מכך שהרמב"ם סובר שאפשר לצרף קטן לזימון בעשרה ולא לתפילה (תפילה ח, ד לעומת ברכות ז, ה) נראה שהוא מבין שחוב מניין בזימון הוא לא מדיני דבר שבקדושה, ולא כמו שהבין רבנו מנוח בדעת הרמב"ם לגבי זימון נשים. להסבר אחר בשיטת הרמב"ם עיין בדברי ספר המאורות (מה, א ד"ה אבל), ואין כאן המקום להאריך.

הרמב"ן בסופו – זה לא חובה על כל יחיד, כמו בקריאת מגילה, אבל הדברים אינם שווים בכל השנויים במשנתנו.

אם כן, עולה בדברי הרמב"ן שהוא חולק על דברי הראב"ן, וסובר שהחיוב הוא לא חיוב של היחיד, אבל עוד לא מבורר דיו מה הוא כן החיוב. אפשר להבין, שהחיוב מקביל לחיוב של תפילה בציבור – חיוב שיהיה מניין בבית הכנסת, גם כאן יש חובה שהציבור בכללו יקרא בתורה, וגם אם היחיד לא יקרא בתורה אין בכך בעיה. אפשרות אחרת לומר, היא כמו שהבין הגר"ח – כאשר יש ציבור שמתכנס לתפילה, יש עליו חיוב לקרוא בתורה. ננסה לברר את הדברים דרך עוד כמה ראשונים בהם נראה יסוד זה שיש חובה על הציבור.

כאשר הר"ן מצטט את דברי הרמב"ן ביחס לחיוב הקריאה, הוא כותב:

והרמב"ן ז"ל כתב שאין זו ראייה דכל אותם דקא חשיב התם חובת צבור הם ואין עושין אותם אא"כ כי' או רובם מחויבים בדבר [...].

(ר"ן מגילה ה, א ד"ה אמר)

מפורש בר"ן כדברי הרמב"ן, שהחיוב הוא 'חובת צבור', ולמרות זאת הוא אומר שאפשר שיהיה רוב מניין שלא יצא ידי חובה. כלומר, הר"ן הבין כאפשרות הראשונה שאמרנו, שהחיוב הוא שיהיה קריאה בבית הכנסת, ולא חובה שחלה רק כאשר יש ציבור יחד¹¹.

ראינו לעיל את דיון הראשונים בסוגייה של דיבור בקריאת התורה, בשאלה איך רב ששת למד בזמן הקריאה, על אף שלפי הגמרא בסוטה אי אפשר לדבר כאשר הספר פתוח. ראינו את דברי התוספות שאומרים שמפני שרב ששת היה עיוור הוא לא היה מחויב בקריאה, כלומר שזה חיוב של היחיד.

בה"ג (סימן כד הלכות צרכי ציבור עמוד רסג; הובא ברי"ף מגילה יד, ב) תירץ אחרת – כאשר ישנם עשרה שמקשיבים לקריאה, אין בעיה שהיחיד יעשה דברים אחרים בזמן הקריאה. כלומר, צריך שיהיה מניין שמקשיבים לקריאה, והיחיד שעושה דבר אחר בזמן הקריאה הוא לא חלק מהמניין. אבל, גם על בה"ג צריך לשאול – למה לא חשש שרב ששת לא יצא ידי חובת הקריאה? הביאור הלכה (קמו, ב ד"ה ויש) תירץ את הקושייה

¹¹ ר' שלמה זלמן אוירבך (הליכות שלמה מילואים יז) הביא ראייה לכך שחיוב קריאת התורה הוא חיוב של היחיד, משיטת רש"י (מועד קטן כג, א ד"ה וקורין). הסובר שכאשר נשיא נפטר אין מתפללים בציבור כלל, אבל כן קוראים בתורה. הרב אוירבך טוען שניתן לראות מכאן שאף על פי שהציבור לא התכנסו לתפילה, חל עליהם חיוב הקריאה, ולכן למד שהחיוב הוא על כל יחיד ויחיד. אולם, לפי דברנו ייתכן עדיין שהחובה היא חובה של הציבור, אבל לא צריך להתכנס יחד כדי להתחייב בה – יש חובה על הקהל לקרוא בתורה. אבל, לפי זה נצטרך להבין במה עדיפה קריאת התורה מתפילה בציבור, שתפילה בציבור מפסיקים ואילו קריאה בתורה לא. אולי תפילה היא דבר יותר 'חגיגי' מאשר קריאה בתורה, שיעודה לימוד דברי התורה, וצ"ע.

באומרו שמדובר במקרה שרב ששת כבר יצא ידי חובת קריאה בתורה במקום אחר. דבר זה אמנם נצרך לשיטת הראב"ן והראב"ה, אבל נראה שיותר נוח להבין בצורה אחרת (כמו שגם כתב בתשובות והנהגות א, קמח ועוד). נראה להסביר, שבה"ג סובר שהחיוב הוא חיוב של הציבור, ולכן אין בעיה שרב ששת לא שמע את הקריאה, שכן הציבור שמע את הקריאה. יש לציין שבה"ג עצמו מביא את כל דיני קריאת התורה תחת הכותרת "צרכי ציבור" (סימן כד, עמוד רסג), מה שמחזק את הטענה שלשיטת הבה"ג החיוב הוא חיוב של הציבור¹².

גם מדברים אלו נראה כאפשרות הראשונה שהעלנו, ולא כדברי הגר"ח. לפי דברי הגר"ח, כל מי שהוא חלק מהציבור חייב בקריאה, ולכן גם אם יש עשרה שמקשיבים לספר התורה אין זה מועיל – הציבור כציבור חייב לשמוע את הקריאה. כמו שבזימון, גם אם יש ארבעה היחיד לא יכול לפטור את עצמו מזימון בטענה ששלושה אחרים מזמנים, כך גם כאן הוא לא יכול לפטור את עצמו בטענה זו¹³.

יש להעיר¹⁵, שגם אם אנחנו אומרים שהחובה של קריאת התורה היא חובה של היחיד, אין הכרח להבין שפירוש הדברים הוא שחל תמיד חיוב על כל יחיד. ניתן להבין שיש כאן רק סידור "פרקטי" – חכמים תקנו חובה על הציבור לקרוא, אבל הדרך לעשות את זה היא על ידי חובה

¹² ישנם כמה תירוצים נוספים בראשונים בשאלה זו, אבל נראה שאין הכרח מהם להבין שהחובה היא חובה של הציבור או של היחיד. למשל, שיטת הרי"ף (ברכות ד, א) היא שכיוון שרב ששת 'תורתו אומנתו', אין בעיה בכך שלמד בזמן הקריאה. נראה שפירוש הדברים הוא שמפני שכל היום הוא עוסק בתורה, לא חלה עליו התקנה של קריאת התורה שנועדה ללימוד תורה לעם שלא עוסק בתורה ביום-יום (וכך משמע גם בספר הבתים (לר' דוד הכוכבי) קרית התורה ב, כח, עיין שם).

¹³ גם עצם דברי הגר"ח לא מובנים לי דיו – האם פירוש הדברים שרק כאשר מתכנסים עשרה לתפילה חל חיוב קריאת התורה? הרי נראה ברור שאם עשרה אנשים בעלמא מתכנסים לצורך כלשהו, לא חל עליהם בכך חיוב של קריאה בתורה. אם כך, מה הוא הכינוס שכן מחייב – לצורך תפילה? אם כך, יוצא שמתחייבים בקריאת התורה רק כאשר מתקיימת תפילה בציבור, אך בגמרות אין קישור כזה בין קריאת התורה לבין התפילה.

¹⁴ יש לציין, שנראה שלפחות כמה ראשונים ואחרונים הבינו שקריאת ארבע פרשיות, או לכל הפחות פרשת זכור בלבד, כן מוגדרת כחובה של היחיד. ראשית, ניתן לראות את דברי הבית יוסף (קמו, ג) שאמר שכל ההיתרים שנאמרו בראשונים לדבר בזמן קריאת התורה, לא הותרו בפרשת זכור. מעצם זה משמע שהוא הבין כהכנה הפשוטה שיש כאן חובת הציבור (כמו שכתב גם הביאור הלכה קמו, ב ד"ה ויש), שכן אם מדובר במקרה בו היחיד כבר יצא ידי חובה, הדין הוא רק משום כבוד התורה, ולא אמור להיות הבל בין ארבע פרשיות לחיוב אחר. בכל זאת אמר הבית יוסף שבארבע פרשיות יש דין אחר – כנראה מפני שהוא הבין שהחובה היא חובה של היחיד. דבר דומה עולה גם מדברי המהרי"ל (קסז), שנטה להגיד שקטן לא יוכל לעלות לקריאת פרשת זכור – נראה שהוא הבין ששם יש חיוב על היחיד, והקורא מוציא את הציבור ידי חובתם, ולכן קטן לא יכול לעלות.

¹⁵ כך העיר לי בצדק ידידי איתמר זמירי, ולאחר מכן מצאתי כדבריו בספר "הקריאה בתורה בהלכה" (עמודים תשט-תשי). ועיין שם בדבריו שרצה על ידי כך לתרץ סתירה בדברי הביאור הלכה שטען במקום אחד שהחיוב הוא חיוב של היחיד (קמו, ב ד"ה ויש) ולעומת זאת במקום אחר (קלה, יד ד"ה אין) טען שזאת חובה של הציבור.

על כל יחיד. ציבור הוא ישות מופשטת, שאי אפשר לחייב אותה, לכן כאשר מתכנסים ציבור, חייב כל יחיד לשמוע את הקריאה. המשמעות היא שבכל רגע לא חל חיוב על היחיד, אלא רק כאשר הוא מתכנס יחד עם הציבור, אבל כאשר התכנסו הציבור הדרך לביצוע חובת הציבור היא שכל יחיד ישמע את הקריאה. לפי זה, החיוב יהיה כמו האפשרות שהציע הגר"ח, שהחובה חלה רק כאשר התכנס ציבור. נראה שניתן להסביר זאת גם בראשונים שאמורים שהחובה היא 'חובת הציבור'. אבל, מדברי בה"ג שראינו, נראה שהדברים לא נכונים – בה"ג טען שהיחיד יכול לעסוק בדברים אחרים בזמן הקריאה, כלומר, הוא לא מחויב כלל בקריאה כאשר ישנם עשרה המקשיבים לספר התורה.

ג. 'חיוב שמיעה' או 'חיוב קריאה'

שאלה נפרדת מהשאלה מי מחויב בקריאה – היחיד או הציבור, היא השאלה האם החובה היא 'חובת קריאה' או 'חובת שמיעה'. על הצד שהחובה היא חובה על היחיד, ניתן להבין שהחובה היא חובה לשמוע את דברי התורה שמשמיע הקורא, וניתן להבין שיש חובת קריאה, בה מוציא החזן את היחיד ידי חובתו מדין 'שומע כעונה'. גם על הצד שהחובה היא חובה על הציבור, ניתן להבין שהחובה היא שהציבור ישמע את הקריאה, וניתן להבין שהחובה היא שהציבור יקרא, והציבור ממנה 'נציג' שיקרא בתורה לציבור כולו¹⁶.

מכמה ראשונים עולה שהחיוב הוא חיוב שמיעה. ראשית, כך נראה מדברי הרמב"ם, בהם פתחנו את המאמר:

משה רבינו תיקן שיהו קוראין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית, כדי שלא ישוהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה.

(רמב"ם תפלה יב, א)

הרמב"ם כותב במפורש – התקנה היא תקנה של שמיעת התורה, ולא תקנה לקרוא בתורה. כך הם הדברים גם במקום אחר בדברי הרמב"ם (יג, כה), העוסק בחיוב 'שניים מקרא', בהם נתעסק בהמשך בעז"ה.

ניתן לראות דבר זה גם מדברי רבנו תם. הדברים אמורים סביב הסוגייה (מגילה כג, א) המתירה לקטן לעלות לתורה.

¹⁶ עיין בדברי האבודרהם (קריאת שמע כ) שביחס לקריאת שמע כותב שברכות קריאת שמע הם 'חיוב שמיעה' ואילו קריאת שמע עצמה היא 'חיוב קריאה'. מדבריו עולה שעל הצד שהחיוב הוא 'חיוב קריאה' אי אפשר להוציא את היחיד ידי חובתו, שלא כדברי הראב"ן שנראה להלן. יש בדבריו שם גם התייחסות לקריאת התורה, אבל לא הצלחנו להכריע בדבריו האם הוא סובר שהחיוב הוא 'חיוב קריאה' או 'חיוב שמיעה'. ועיין גם מה שכתב על כך בספר "הקריאה בתורה והלכותיה" (עמוד תשיג).

לכאורה, יש כאן קושי – הרי קטן לא יכול להוציא ידי חובה את הציבור! על כך כותב רבנו תם (מובא ברא"ש ברכות ז, כ) – "משום דס"ת לשמיעה קאי"¹⁷ 18. נראה שכוונתו היא לומר, שחיוב הקריאה בתורה הוא חיוב של שמיעת התורה, ולכן אין בעיה שקטן יקרא – הקטן רק משמיע את הקריאה, הוא לא מוציא ידי חובה.

יש לשים לב, שבדברי רבנו תם הללו ישנו חידוש נוסף, שהרי היה מקום להגיד, שגם על הצד שהחובה היא חובת שמיעה, היא צריכה להיות שמיעה של מצווה, ולכן צריך שדווקא גדול יוציא בה ידי חובה.

דבר דומה מצאנו לגבי תקיעת שופר, שעל אף ששיטת הרמב"ם (שופר א, א ועוד) היא שהחובה היא חובת שמיעה, פסק הרמב"ם (שופר ב, ב) שאשה או קטן אינם יכולים להוציא ידי חובתם בתקיעה.

הסבירו האחרונים (עיין אגרות משה ב, עב ועוד) שהחובה היא לשמוע תקיעת שופר של מצווה, ועל כן צריך שהתקיעה תהיה 'תקיעת מצווה'. ניתן לראות כאן, שרבנו תם חלק על הנחה זו, ואמר בצורה קיצונית יותר – החובה היא רק חובת שמיעה, ולא צריך שהעולה יהיה בר חיוב¹⁹ 20. נראה שהתוספות בראש השנה (לג, א ד"ה הא), אותם ראינו לעיל, חולקים

¹⁷ יש לציין, שדברים אלו סותרים את הדברים המובאים בספר המנהיג (שבת לד) בשם רבנו תם, האומר שקטן לא יכול לעלות למפטיר כאשר המפטיר אינו חוזר על הקריאה של השביעי (בראש חודש או בארבע פרשיות וכו'), אבל מעיון במקור הדברים בספר הישר (מח) ניתן לראות כי הדברים האמורים בספר המנהיג הם לא דברי רבנו תם, אלא הם דברי רבנו משולם אותם תוקף רבנו תם, ואין כאן המקום להאריך.

¹⁸ יש לציין, מה יענה הראב"ן על ראייה זו – איך קטן מוציא את הציבור ידי חובתם? באמת, הצמח צדק (לובאוויטש לה) הביא ראייה מכאן שהחיוב הוא חיוב של הציבור. כדי לתרץ זאת, ניתן להסביר באחת משתי דרכים. הדרך הפשוטה ביותר, היא על בסיס דברי התוספות במסכת ראש השנה (לג, א), שאומרים שאדם שרק רשאי לקיים את המצווה יכול להוציא מחויב במצווה, וכך גם קטן, על אף שאינו חייב במצווה, יכול להוציא מחויב בדבר. אפשרות אחרת לומר, שכל מה שאמר הראב"ן שיש להוציא את הציבור ידי חובת הקריאה זה רק ידי חובת קריאה של עלייה אחת – החובה להעלות שבעה קרואים היא לא חובה של היחיד, אלא חובה של הציבור, שבה לא צריך לצאת ידי חובה. לכן, כל עוד לא כולם קטנים אין בכך בעיה – את החובה של היחיד מקיימים בקריאת הגדול, כאשר עליית הקטנים משלימה את חיוב הציבור, שבו לא צריך להוציא ידי חובה. אבל, דבר זה פחות משתמע מדברי הראב"ן עצמו, שלימד שהסיבה שאנו אומרים "ברכו" היא כדי להגיד לקהל לצאת ידי חובת הקריאה, והרי אנו אומרים זאת בכל עלייה, ולא רק בעלייה אחת.

¹⁹ ייתכן שגם את שיטת רבנו תם אפשר לסייג, ולומר שנכרי לא יוכל לקרוא בתורה. דברי רבנו תם מוסבים רק על קטן ואישה שהם 'שייכים' למצווה, וגם אם אינם מחויבים במצווה עדיין המעשה שלהם מוגדר כ'מעשה מצווה', אבל נכרי לא יוכל לקרוא. אבל, דבר זה דרוש עוד עיון אצלי, שכן שמעתי מהרב אריאב עוזר (וכן הוא בארכיון השיעורים שלו שיעור שד"מ), שלדעת רבנו תם בספר הישר נשים המקיימות מצוות שאינן מחויבות בהן אין לדבר זה 'שם מצווה', אלא שהתירו להם איסור ברכה לבטלה כדי לעשות נחת רוח. אם דבר זה נכון, יוצא שגם נשים הקוראות אין כאן 'קריאת מצווה', ולכן לכאורה יוצא שלא צריך 'קריאת מצווה' כדי לצאת ידי חובת הקריאה. והדברים עוד צריכים עיון.

²⁰ יש לציין ששיטת רבנו תם עצמו (כפי שמובאת ברא"ש ראש השנה ד, י) היא שיש לברך "על תקיעת שופר" ולא "לשמוע קול שופר", כך שבפשוט החובה של התקיעה לשיטתו היא חובת תקיעה ולא חובת שמיעה. אולי אפשר

על חידוש זה של רבנו תם. התוספות טענו, שקטן מוציא ידי חובה גדול בקריאת התורה, משום שאדם שיש לו רק רשות לקיים את המצווה יכול להוציא אדם שמחויב מדרבנן. הרי שיש כאן הוצאה ידי חובה, ולא רק השמעה של דברי התורה. את דברי התוספות האלה ניתן להסביר או כדברי הרמב"ם בתקיעת שופר – שיש חובת השמעה, אבל ההשמעה צריכה להיות של 'קריאת מצווה', או להסביר שהחובה היא 'חובת קריאה'. לעומת זאת, מכמה ראשונים נראה שהחיוב הוא 'חיוב קריאה'. ראשית, כך עולה במפורש מדברי הראב"ן (שו"ת סימן עג), אותם ראינו לעיל, שאומר "והקורא בתורה מוציא את הציבור ידי חובתן מקריאה". הראב"ן עצמו סובר שהחיוב של הקריאה הוא חיוב על כל יחיד, ואומר שבעל הקורא מוציא את היחיד ידי חובתו בקריאה זו. הוא מסביר בכך את הצורך לומר ברכו – באמירה הזאת העולה מכנס את הציבור אליו, כדי שהוא יוציא אותם ידי חובה²¹. כדבר הזה עולה גם מהראב"ה (נכד הראב"ן; סימן תקנב), בשם אביו רבנו יואל, וכן גם דעת הראב"ה עצמו (קנט).

נראה שניתן לראות מעוד כמה ראשונים שהחיוב הוא חיוב של קריאה. כך עולה גם מדברי התוספות בסוטה (לט, א ד"ה כיוון) שראינו לעיל, שם נאמר שעיוור פטור מקריאת התורה. לעיל למדנו מכך שהחיוב הוא חיוב על היחיד, אבל נראה שיש להוסיף על כך וללמוד שהחיוב הוא חיוב קריאה. הרי אם החובה היא חובת שמיעה, וקריאה מתוך הכתב זה רק 'הכשר מצווה', לא יהיו מובנים הדברים כאן – למה מכך שרב ששת לא יכול בעצמו לקיים 'הכשר' זה הוא כבר נפטר מקיום המצווה? לכן, נראה שהחיוב הוא חיוב קריאה, ואת עיקר הדין הוא לא יכול לקיים בעצמו, ולכן הוא פטור מהמצווה.

בדברי התוספות בברכות (ח, א ד"ה רב) אפשר להתלבט. ראינו לעיל את סתירת הסוגיות בשאלה איך רב ששת יכל לקרוא בתורה בזמן קריאת התורה, בעוד שבגמרא בסוטה (לט, א) מבואר שאסור ללמוד בזמן קריאת התורה. מתרצים התוספות, שרב ששת לא קרא בקול רם ולכן אין בעיה – כל הבעיה שמופיעה בגמרא בסוטה היא לקרוא בקול ולהפריע לקורא. אם אנחנו מבינים שחיוב הקריאה בתורה הוא חיוב על היחיד, כמו שראינו בשיטת התוספות לעיל, דבר זה לא מובן – למה לא חששו התוספות לכך שרב ששת לא ישמע את קריאת התורה ולא יצא ידי חובתו?

לומר שרבנו תם חלק עקרונות על הסבור של הרמב"ם – שיש חובת שמיעה אבל השמיעה צריכה להיות שמיעה של מצווה – ולכן בקריאת התורה נקט שהחובה היא רק חובת שמיעה, ובתקיעת שופר נקט שהחובה היא רק חובת תקיעה.²¹ דבר דומה מצאנו בברכת הזימון, שלפחות לפי חלק מהראשונים עניינה הוא רק לכנס את המסובים יחד כדי שהזמון יוציא אותם ידי חובת ברכת הזימון, ואין כאן המקום להאריך. עיין על כך בקצרה בתגובת הרב ישי אנגלמן למאמרו של הרב זאב ויטמן בעלון המעיין (תשרי ה'תשפ"א).

קושייה זו כבר הקשה בשיבולי הלקט, שאחרי שהביא את דברי התוספות האלה כתב: תימה לר' שגם הוא מצוה לשמוע קריאת התורה, דכתיב: "ואזני כל העם אל ספר התורה" (נחמיה ח, ג), ואם יקרא בספר יתן לבו להבין את שלפניו ולא יכול להבין מה שקורין הלכך נראה שיהא אסור.

(שיבולי הלקט לט)

שיבולי הלקט כאן כותב במפורש כדברים שאמרנו בדעת רבנו תם – החיוב הוא חיוב לשמוע דברי תורה – ולכן הוא מתקשה בדברי התוספות איך יכול להיות שרב ששת ילמד בזמן הקריאה (מכך עולה גם שהוא סובר שהחיוב הוא חיוב על היחיד). הביאור הלכה (קמו, ב ד"ה ויש) תירץ, שמדובר כאן שהיחיד כבר יצא ידי חובתו. תירוץ זה נצטרך לומר בכל מקרה לשיטת הראב"ן והראב"ה²², וייתכן שאכן צריך לומר את זה בשיטת התוספות, אבל נראה שאין הכרח לכך.

נראה שאפשר לתרץ, שהתוספות פה הולכים בשיטת רבנו תם שהחובה היא חובת שמיעה. אומרים התוספות, שגם כאשר רב ששת קרא בשקט הוא יצא ידי חובת השמיעה, ובאמת הדרישה לא ללמוד בקול היא לא דרישה 'חיצונית' לא להפריע לסובבים מדיני נימוס, אלא היא עצם החיוב בקריאה – יש חובה לשמוע את הקריאה, ולכן אם רב ששת היה קורא בקול הוא היה מפריע לקהל לצאת ידי חובתם.

אם כך, יוצא שגם כאשר האדם לומד דבר אחר, והוא שומע ב'חצי אוזן' את קריאת התורה, הוא יוצא ידי חובת הקריאה לשיטת התוספות – כמו רב ששת שכאשר למד בלחש הוא יצא ידי חובה, לפי הסברנו עתה. נראה שהתוספות מבינים, שהחיוב הוא לשמוע גם בלי להבין. נראה כי התוספות למדו זאת מההקבלה המופיעה כמה פעמים בדיני קריאת התורה למעמד הר סיני²³ – במעמד הר סיני, לא הבינו את כל דברי התורה לפרטיה, וראיה לזה מכך שלאחר מכן חזר משה ושנה את ההלכות לכל בני ישראל (עירובין נד, ב). מעמד הר סיני נועד לשמוע את קול ה', וזה גם מה שאנחנו עושים בקריאת התורה – שומעים את קול ה', ואין חיוב מצד זה להתבונן בדברים ולהבינם.

²² אמנם הם מתרצים את הסתירה אחרת – הראב"ן (ברכות קלג) אומר כדברי רי"ף (ברכות ד, א) שרב ששת 'תורתו אומנותו' ולכן אין בעיה; הראב"ה (ברכות כא) מתרץ כתיורץ הרשב"ם (המובא בתוספות שאנן סוטה לט, א ועוד). שמפני שהוא החזיר את פניו הוא לא נחשב חלק מהקהל ולכן אין בעיה שרב ששת למד. אבל, אין זה עקרוני לנו, כי בין כך ובין כך נצטרך לשאול – איך רב ששת עצמו יצא ידי חובתו?

²³ עיין למשל בירושלמי (ד, א) שלומד שצריך שיעמוד אדם ליד הקורא, שכן "כשם שניתנה על ידי סרסור כך אנו צריכין לנהוג בה על ידי סרסור".

סיכום

נראה כי נחלקו הראשונים בהבנת יסוד החיוב בקריאת התורה וחיוב ברכותיה. לדעת רבים מראשוני אשכנז (הראב"ן, רבנו יואל, הראב"ה, שיבולי הלקט ולכל הפחות חלק מבעלי התוספות) חיוב קריאת התורה הוא חיוב של כל יחיד ויחיד. לעומת זאת, שיטת רבים מראשוני ספרד (הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א והר"ן), וכן דעת בה"ג, היא שהחיוב הוא חיוב של הציבור, כאשר מסתבר שפירוש החיוב הוא שהקהל מחויב לדאוג שתהיה קריאת התורה בבית הכנסת (ולא כמו שפירשו כמה אחרונים, שהחיוב חל רק כאשר יש ציבור). לשיטת בה"ג נראה שבאמת כאשר ישנו ציבור הקורא בתורה היחיד לא מחויב בקריאה כלל, אך בשיטת שאר הראשונים ניתן להסביר שאחרי שהציבור התכנס לקריאה, החובה כעת היא על כל יחיד ויחיד.

לשיטת הראב"ן ובית מדרשו, וכן נראה דעת כמה בעלי תוספות, החיוב הוא 'חיוב קריאה'. לעומת זאת, לשיטת הרמב"ם, רבנו תם ושיבולי הלקט, החיוב של הקריאה הוא 'חיוב שמיעה', כאשר רבנו תם הוסיף על כך חידוש נוסף שאמר שגם קטן יכול להוציא בה ידי חובה, ובכך למעשה טען שאין צורך שהשמיעה תהיה של 'קריאת מצווה'. גם על הצד שהחיוב הוא 'חיוב שמיעה', הסברנו שיתכן שאפשר לשמוע ב'חצי אוזן', ולעסוק בדבר אחר בזמן הקריאה (אלמלא הדין של כבוד התורה) – עצם שמיעת קול ה' היא החיוב, גם אם האדם לא עוסק בשמיעה זו ולא ממקד עצמו רק בה.

הלכה

השולחן ערוך (קמו, ב) פסק את מרבית ההיתרים בהם אמרו הראשונים שמותר ללמוד בזמן הקריאה בתורה, ואמר שההיתרים האלה לא הותרו בפרשת זכור שהיא דאורייתא. מכאן ניתן לראות (כמו שכתב הביאור הלכה שם ד"ה ויש), שהשולחן ערוך הבין שקריאת התורה בדרך כלל היא חובה של הציבור, ולכן מצד יציאה ידי חובה אין בעיה לדבר בזמן הקריאה, וכל הבעיה היא של קריאת הציבור. בפרשת זכור יש חובה על כל יחיד לצאת ידי חובה, ולכן אסור לדבר בכל מקרה. עוד נותר לברר האם השולחן ערוך פוסק כדברי בה"ג, שהיחיד לא מחויב בקריאה כלל כאשר ישנו ציבור, או שכאשר כבר התכנס הציבור חלה החובה על כל יחיד ויחיד. השולחן ערוך (שם) פוסק ביש אומרים את דברי בה"ג, אבל כתב הפרי חדש (ד"ה כיוון) שאין לסמוך על כך למעשה, אלא רק על דברי הרי"ף (שרק מי שתורתו אומנותו יכול ללמוד בזמן הקריאה) וכך כתב המשנה ברורה (קמו, טו). אמנם, כפי שראינו לעיל מכך שהשולחן ערוך מחלק בין חיוב הקריאה של פרשת זכור לקריאת

תורה רגילה, נראה שהחובה של הקריאה הרגילה היא חובה של הציבור, ואין חובה על היחיד כלל.

הרמ"א (רפב, ג) פוסק שאי אפשר שרק קטנים יעלו לתורה, אלא צריך שבמהלך הקריאה יהיו רוב גדולים. כלומר, הוא לא פוסק את דברי רבנו תם, אבל עדיין אין הכרח לומר שהחובה הוא 'חובה קריאה' – כמו שראינו בגוף המאמר, ניתן לומר שהחובה היא 'חובת שמיעה', אבל יש צורך שהשמיעה תהיה 'שמיעת מצווה', ולכן צריך שגדול יוציא בה ידי חובה.

כעת, בעקבות דיון זה, נעבור לעיסוק בשתי שאלות שהתעוררו בתקופת הקורונה.

ד. השלמת קריאת התורה

בעקבות מגפת הקורונה, המכה בארצנו בתקופה האחרונה לדאבון לבנו, נמנע מרבים מהציבור לקרוא בתורה בציבור. דנו הפוסקים, האם לאחר שוך המגפה, כאשר חזרו הקהל להתפלל במניינים מצומצמים, עליהם להשלים את הקריאות בתורה אותן הפסידו בשבועות בהם התפללו ביחיד. עצם דין זה של השלמת הקריאה מופיע בדברי האור זרוע (שבת מה), והובא להלכה ברמ"א (קלה, ב), ודנו הפוסקים האם גם במצבנו אנו יש להשלים את הקריאה.

ר' אשר וייס שליט"א (מנחת אשר לימי הקורונה מהדורה תניינא עמודים קג-קו) דן בשאלה זו. אחת מהסיבות שבגללם טען שם שאין צורך להשלים, היא על פי דברי השערי אפרים (פתחי שערים ד, לט), שאמר שרק כאשר התאספו ציבור ולא קראו בתורה יש עליהם להשלים את הקריאה, אבל אם לא היה ציבור כלל אין צורך להשלים. נראה את הסברו של השערי אפרים לדין זה:

כן נלענ"ד דדוקא היכא דבני חיובא הם לקרות אלא שאירע להם אונס אבל היכא דלא הוו עשרה מעיקרא לאו בני חיובא ניהו וא"צ להשלים דמעיקרא הכי אתקון חיוב הקריאה על מקום שיש שם עשרה דוקא.

(שערי אפרים, פתחי שערים ד, לט)

ר' אשר וייס הבין מדברי השערי אפרים, שרק כאשר יש ציבור שמתאספים חלה עליהם חובת קריאה בתורה, אבל בלי זה אין חיוב. לכן, אם לא התפללו בבית הכנסת לא חל עליהם החיוב ולכן אין להם עכשיו גם חובה להשלים. אבל, לפי דברנו לעיל, אין זה פשוט הראשונים שאמרו שהחובה היא חובת ציבור, אלא כוונת הדברים היא שיש חובה על קהל בית הכנסת לקרוא בתורה. לכן, יש מקום גדול להגיד שכאן תהיה חובת קריאה – היה

ציבור בעיר, אלא שהוא לא התאסף למקום אחד כי הוא לא היה יכול, ולכן נראה שכן תהיה חובת השלמה. כוונת השערי אפרים היא שכאשר יש עשרה בעיר בשעת הקריאה יש חיוב, אך אם למשל היו תשעה וקטן, והקטן הגדיל בשבוע שלאחר מכן, אין חיוב להשלים כי הם לא התחייבו בקריאה²⁴. אמנם, יש עוד טעמים אחרים למה לא תהיה חובה להשלים (עייין במנחת אשר שם), אך באנו להעיר כאן רק על נקודה זו.

ה. קיום 'שניים מקרא' בזמן קריאת התורה

הרב רא"ם הכהן שליט"א (שו"ת בדי הארון סימן ה) דן לגבי קיום 'שניים מקרא' בזמן קריאת התורה²⁵. הביא הרב רא"ם מדברי הרמב"ם (שהועתקו לשולחן ערוך רפה, א), בהם נראה שחיוב קריאת התורה וחיוב קריאת שניים מקרא ואחד תרגום שונים במהותם:

אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה בכל שנתו בציבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע סדר של אותה שבת שנים מקרא ואחד תרגום. ופסוק שאין לו תרגום קוראהו שלשה פעמים, עד שישלים פרשיותיו עם הציבור.

(רמב"ם תפלה יג, כה)

אמר הרב רא"ם, שחובת הקריאה בתורה היא 'חובת שמיעה', בעוד חיוב שניים מקרא הוא 'חובת קריאה', ולכן בזמן הקריאה יש להתמקד בשמיעת התורה, ולא ניתן לעסוק בחיוב אחר – קריאת השניים מקרא. לפי דברנו לעיל, אין הכרח לומר שכך נפסק להלכה – דבר זה תלוי במחלוקת הראשונים, האם החובה היא 'חובת קריאה' או 'חובת שמיעה', כאשר לא ראינו הכרח מסוים לפסוק כשיטה מסוימת בראשונים בשאלה זו. יש לציין, שהראב"ן לשיטתו, התקשה באמת בדין של 'שניים מקרא ואחד תרגום'. ראינו שלשיטת הראב"ן, חובת הקריאה היא חובה של היחיד, והיא 'חובת קריאה'. דבר זה נראה מקביל לחובה של 'שניים מקרא ואחד תרגום' – חיוב על כל יחיד לקרוא בתורה. אם כך, למה יש צורך בקריאה כפולה? בלשונו של הראב"ן – "שנים מקרא וכו' למה לי הלא ישמעו בבית הכנסת ויצאו ידי חובתן" (שו"ת הראב"ן סימן פח). מכוח זה אמר הראב"ן, שכל הדין של שניים מקרא הוא ליחיד שלא נמצא בבית כנסת, והוא קורא בזמן שהציבור קוראים, אז יקרא שניים מקרא ואחד תרגום. אמנם, גם הוא

²⁴ איני בטוח מה היא כוונת השערי אפרים עצמו, האם כדברנו או כדברי ר' אשר וייס. בין כך ובין כך, בדברי הראשונים נראה כדברנו.

²⁵ אמנם, בשו"ע (רפה, ה) מפורש שניתן לקרוא 'שניים מקרא' בזמן קריאת התורה, אבל דעת השל"ה והגר"א (כפי שהובא במשנה ברורה רפה, יד) היא שאין לעשות זאת.

למסקנה מיישב את המנהג ואומר – ייתכן שאדם לא ישמע הכל בבית כנסת, ולכן עליו לקרוא לפני את פסוקי התורה בעצמו במסגרת 'שניים מקרא'.

כמו כן, יש לשים לב שהדברים מבוססים על הנחה נוספת, והיא שיש חובה על היחיד לקרוא בתורה – אם אנחנו סוברים כדברי בה"ג, שהחובה היא חובה של הציבור והיחיד לא חייב כלל לשמוע את דברי התורה, לא תהיה בעיה לקרוא 'שניים מקרא' בזמן קריאת התורה. כפי שראינו לעיל, נראה לעניות דעתי שכך גם פסק השולחן ערוך להלכה.